
P r i k a z i i o s v r t i

Krize identiteta u suvremenom kršćanstvu

Špiro MARASOVIĆ, *Društvo i Bog. Izabrane teme socijalnog nauka Crkve*, CuS, Split, 2006., 300 stranica.

Svojom tematskom raznovrsnošću nova knjiga Š. Marasovića nudi pouzdan uvid u razmišljanja ovog teologa u zadnjih nekoliko godina. Temeljni razlog objedinjavanja tih tekstova u jednu knjigu naveden je u naslovu i podnaslovu same knjige, iz kojih razaznajemo da je riječ o izabranim temama socijalnog nauka Crkve. Usto autor pojašnjava da u svakom od tih tekstova na specifičan način biva tematizirana prisutnost Boga u ljudskom društvu koja tvori polazište, ali i hermeneutički horizont socijalnog nauka Crkve. Čini nam se međutim značajnim ukazati i na neke druge poveznice, na neke druge zajedničke momente ovih izvorno uglavnom odjelito objavljenih tekstova. Pritom mislimo u prvom redu na autorov davni i trajni znanstveni interes za socio-psihološko, historiografsko i politološko analiziranje i opisivanje mehanizama nastajanja, funkcioniranja, interakcije pa i redefiniranja raznovrsnih osobnih i kolektivnih identiteta. Taj interes je i te kako prepoznatljiv u svim ovim poglavljima. Može se reći da on predstavlja antropološku potku na koju se potom vezuju kršćansko-etička, kritička i normativna promišljanja tih fenomena. Drugu poveznicu tih tematski različitih tekstova tvori činjenica da se u svima njima više ili manje izričito dotiču i promišljaju naše domaće, vrlo konkretne društveno-etičke i političko-crkvene teme i dileme, ili se pak naši domaći problemi i ambijenti slute i prepoznaju i u onim tekstovima u kojima se izričito tematiziraju opće, načelne vrijednosti katoličkoga društvenog nauka. A sada nekoliko temeljnih informacija o svakom poglavlju. Ali pođimo redom!

U svim dosadašnjim civilizacijama ophođenje s drugim i drugačijim bilo je uvijek poglavlje bremenito dramatičnošću, strahom, sukobljavanjem, razaranjima, osjećajem superiornosti, asimilacijom a rijetko kada dijalogom, poštivanjem, tolerancijom i traganjem za komplementarnošću vlastitih posebnosti. Danas u ovom svijetu koji je postao jako malen i u kojem su sudbine sviju sve više umrežene i međusobno ovisne, postaje očitim potreba da se radikalno promijene naslijeđeni obrasci percipiranja, vrjednovanja i komuniciranja s drugim i različitim od sebe. Tako prvo poglavlje ove knjige naslovljeno *“Korektna informacija o drugima i vjernost vlastitom uvjerenju”* (str. 15-54) predstavlja jedan teorijski dosta razrađen prinos upravo toj nužnoj promjeni paradigme u odnosima među različitim identitetima. Problem konstruktivnoga i nenasilnog ophođenja s drugim i drugačijim autor obrađuje pod vidom mogućnosti i potrebe da se takav jedan odnos utemelji na uistinu autentičnoj spoznaji drugog, koja neće biti narušena i falsificirana materijalnim, ideološkim, etničkim ili religijskim interesima ili pak strahovima od ugroze i gubljenja vlastitog identiteta. Međutim, put do autentične istine o drugome popločan je aporijama koje autor opisuje na razini filozofske i teološke antropologije te na razini funkcioniranja pripadnosti skupini i njezinih raznih oblika samozavaravanja. No uza sve te poteškoće, korektna istina o drugom danas je doživljena kao nužna, i to ne samo poradi pukog utilitarizma preživljavanja, već se ona temelji na filozofsko-etičkom univerzaliziranju ljudskih prava i dostojanstva, na religioznom uočavanju spasenjskog jedinstva ljudske povijesti i s tim povezanog kršćanskog personalizma te na političkim razlozima pragmatične naravi vezanim uz funkcioniranje demokratskog pluralističkog društva. U završnom dijelu autor pokazuje kako puno priznanje istine o drugom ne samo da ne ugrožava nečiji identitet, već je vjerodostojnost vlastitog (stručnog, ideološkog i vjerskog) uvjerenja, a time i integritet vlastite osobnosti bitno uvjetovana empatijskim uočavanjem istine drugog bez predrasuda, njezinim neiskrivljenim očitovanjem u javnosti kao i dijaloškim ophođenjem s njom.

U sljedeća dva poglavlja autor tematski propitkuje socijalne dokumente Crkve, obogaćujući time za dva daljnja važna momenta novu paradigmu odnosa među različitim i njihovim interesima u ovom našem sve povezanijem, ali i sve pluralnijem svijetu. Riječ je o “miru” i “čišćenju pamćenja”. Tako je drugo poglavlje, naslovljeno *Predujeti mira u socijalnim dokumentima Crkve* (str. 55-74) posvećeno analizi temeljnih pretpostavki za ostvarenje mira, koji je još uvijek više “civilizacijski optativ i imperativ negoli

indikativ", ali bez kojega nema budućnosti za čovječanstvo. Polazeći od teološki motiviranog prvenstva osobe, autorova analiza posvješćuje osnovne preduvjete mira, kao što su osobni preduvjeti, društveno-politički preduvjeti mira među kojima se ističe potreba za institucionaliziranjem mirotvorstva na nadnacionalnoj razini pa i uz "cijenu" uspostave jednog nadnacionalnog i naddržavnog autoriteta (prema *Pacem in terris*, 134) te preduvjeti mira na vjerničko-crkvenoj razini, poput molitve za mir, evangelizacije, ekumenske i međureligijske suradnje i dijaloga.

Da bi se očuvao mir danas, u uvjetima nezapamćenog razvoja ratne tehnologije i izbjegla katastrofa golemih razmjera, potrebno je restrukturirati, misli autor, cjelokupno povijesno pamćenje s njegovom velikom količinom zlopamćenja koje još uvijek trajno pothranjuje mržnje i ratne sukobe među raznim skupinama, narodima i državama. Tom problemu je posvećeno treće poglavlje, pod naslovom *Pamćenje u socijalnim dokumentima Ivana Pavla II.* (str. 75-106). U njemu autor dijalogizira, odnosno zajedno s Papom razmišlja o utjecaju povijesnog pamćenja na cjeloviti ljudski razvoj. Pritom konstatira kako odsuće pozitivnog pamćenja o drugima, odnosno uporno zlopamćenje dovode kako do tragičnim posljedicama bremenite prevlasti tehnike nad etikom tako i do vladanja stvari nad osobama. No, uza sve takve patologije povijesnog pamćenja i njihove razorne posljedice, autor u dokumentima Ivana Pavla II. pronalazi dovoljno uporišta za nadu u mogućnost humanog oblikovanja osobe i društva utemeljenoj na pročišćenom pamćenju.

U zadnja dva poglavlja autor u konačnici želi reći nekoliko važnih stvari o stvarnoj kvaliteti kršćanskog identiteta katolika u Hrvatskoj. Poglavlje pod naslovom *Odras unutarnje nacionalne politike na religijsku pojavnost u SFRJ* (str. 107-134) predstavlja jedan nadprosječno uspjeti esej o utjecaju državne politike prema pojedinim konstitutivnim narodima na diferencijaciju pojedinih tipova religioznosti pa i religijskih pripadništava. Plod selektivne veoma pragmatične državno-partijske politike je uz pojavak skupine ateista, akonfesionalne religioznosti pa i pojavak znatne oporbom jugounitarizaciji motivirana konfesionalizacije kršćanskih crkava. Ta je konfesionalizacija iznjedrila znatan broj nacionalno-kulturno motiviranih, formalnih pripadnika Katoličke crkve u velikoj mjeri, međutim, lišenih autentičnog vjerskog iskustva. I kada se na tu povijesnu konstataciju nadoveže uvid u silne aktualne civilizacijsko-kulturne promjene na svim razinama življenja u svijetu i našoj domovini, postaje sasvim razumljivo

autorovo zalaganje za radikalno produbljenje vlastitog kršćanskog izbora ne samo pojedinih kršćana već cijele hrvatske Crkve. Jer o tome ovisi biti ili ne biti Crkve i njezine autentičnosti. O tome on u parenetsko-proročkom tonu raspreda u zadnjem tekstu naslovljenom *Vjernik u Hrvatskoj pred novim opredjeljenjima* (str. 135-166). Orijentiri tog odlučujućeg prestrukturiranja su izbor osobnog Boga, a ne newageovskog božanskog, opredjeljenje za Kristovu mudrost, a ne za relativističko mudrovanje, izbor čovjeka pojedinca, svakog čovjeka kao put Crkve, bez isključenja ijednog ljudskog bića u ime skupnih pripadništava i predrasuda, eshatološki naboj kršćanske prakse te domoljublje shvaćeno kao test kršćanske spremnosti na služenje konkretnim bližnjima.

Članci-poglavlja okupljena u drugom dijelu knjige, naslovljenom *Društvo i Duhovnost*, nastavljaju autorovo razmišljanje o aktualnim krizama identiteta na različitim razinama. U tekstu pod naslovom *Površina ili površnost* (str. 167-206) autor želi dati svoj prinos aktualnoj diskusiji oko stvarnog kršćanskog karaktera Europe. U prvom dijelu prikazane su tri temeljne odrednice europske kulture grčko-rimskog podrijetla koje je kršćanstvo preuzelo i dobrim dijelom reinterpreteralo i ispunilo kristološkim sadržajima. Međutim, u kršćanstvo integrirani antički duhovni obrasci *logos*, *ethos* i *nomos*, jer o njima je riječ, upućuju *de facto* iz više razloga na određenu antitetičnost realne prakse kršćanstva naspram idealnom liku kršćanstva za koju autor misli da je može prepoznati, kako u povijesti europskoga kršćanstva tako i u duhovnosti današnje Europe. I upravo poradi te trajne povijesne pukotine i nepodudaranja između idealnoga i stvarno-konkretnog na razini duhovnosti, redovništva, pučke duhovnosti, koja se danas iskazuje kao individualistički sinkretizam, sektaštvo te zamjetna prevaga konfesionalne pripadnosti kršćanstvu nad vjerničkom, autor zaključuje kako bi u spomenutoj diskusiji trebalo uvažiti činjenicu da je europski identitet ipak tek djelomično kršćanski, tj. djelomično je bio i ostao stvarno određen življenim misterijskim susretom europskih kršćana sa živim Bogom. To ipak ostaje trajna zadaća kršćana!

Analizom fenomenologije krize kolektivnoga kršćanskog identiteta bave se tekstovi pod naslovom *Uzroci krize našeg duhovnog života i njezine manifestacije* (str. 207-224.) te *Evandeoski savjeti u funkciji proročkog znaka danas* (str. 225-254). Autor tako propituje u prvom tekstu civilizacijske izvore krize (kao što su prosvjetiteljsko otkriće uma, razvoj individualizma, znanosti, do sada nepoznata informacijska prozirnost zala svijeta i kršćanskih

nedosljednosti te opadanje apriorne sakralnosti institucija). Potom posviješćuje specifično crkveni prinos rečenoj krizi koji je poistovjećen s unutarcrkvenim obeshrabrivanjem neideologizirane teološke analize stvarnosti crkve i društva, postkonstantinovskom vezanošću crkvenih službi uz materijalne privilegije vlast, moć i svjetovni ugled te dramatičnim slabljenjem pa i raspadom izvornog idealnog genoma redovničkih zajednica. Posebnu pozornost autor posviješćuje upravo lošem funkcioniranju redovničkog života u Crkvi. Njegova na mahove bespoštedna upravo savanarolijanska kritika samoshvaćanja i življenja redovničkih zajednica, prožetog najraznovrsnijim kompromisima i nedosljednostima, teži u konačnici povratku izvornom eklezijalnom smislu redovničkog poziva koji stoji i pada s jednoznačno uvjerljivom proročkom praksom življenja.

Lista kriznih identiteta, o kojima razglaba ova knjiga, završava se razmišljanjima o suvremenoj krizi očinstva. U tekstu pod naslovom *Emancipacija očinstva* (str. 255-286), autor analizira na jedan veoma sugestivan način krizu kojoj je podložna percepcija uloge oca u obitelji. Dovodeći tu krizu u usku vezu s krizom lika samog muškarca u društvu, odnosno u njegovu odnosu prema ženskom spolu, u tekstu se transverzalno iščitavaju znakovi ove potonje krize na razini društva, Crkve i obitelji. Svoja razmišljanja autor završava zagovarajući jednu viziju muškarca i oca koja ne želi nipošto očev lik svesti samo na društveno-kulturni konstrukt, uvijek podložan mogućnosti procesima civilizacijski uvjetovane dekonstrukcije, već u njemu vidi na djelu jednu prepoznatljivu psihološku specifičnost utemeljenu na njegovoj naravi, a time i na Božjem stvaralačkom planu. Ta nedokidiva psihosomatska posebnost muškarca i oca tvori polazište za autorov govor o nužnosti ponovnog posvješćenja, odnosno emancipacije temeljne uloge oca u obitelji, a to je njegova "zaštitnička uloga" usmjerena na interiorizaciju "vrednota, duhovnih ideala, moralnih zasada" pa i na stabilizaciju nacionalnog identiteta.

Mi smo iznijeli tek neke od temeljnih ideja pojedinih tekstova koji bi zaslužili da se s njima uđe u dijalog oko nekih predloženih stavova i rješenja kao npr. glede stvarne efikasnosti molitve za mir u povijesti kršćanske Europe. Ili kada je riječ o čišćenju pamćenja, zapažamo nedostatno uvažavanje mogućnosti pozitivne uloge sjećanja pretrpljenih zala. Čišćenje pamćenja bi imalo težiti preobrazbi pamćenja zala u izvorište mudrosti životne i u iskustveno uporište za planiranje sigurne budućnosti! Nadalje, fenomenologija krize redovničkog života ne daje jednoznačan odgovor da li je i kada tijekom duljeg vremena taj oblik kršćanskog

življenja uistinu funkcionirao radikalno primjereno Evanđelju. Povremeni je dojam ovih tekstova da suvremenost društveno-kulturne i etičke analize problema nije uvijek praćena dostatnim uvažavanjem aktualnih dosega dogmatske teologije kod predlaganja rješenja. No, uza sve to, svi ovi tekstovi su više ili manje satkani i od velikog broja nespomenutih inteligentnih tumačenja i finih digresija. Njima se čovjek može tek izravnim čitanjem približiti i radovati. Da, baš radovati! Naime, tekstovi Š. Marasovića, ne predstavljaju samo zamjetan prinos ozbiljnom teološko-etičkom promišljanju nekih od ključnih aktualnih društvenih i eklezijalnih problema u Hrvatskoj. Oni, kako svojom nekonvencionalnošću i intelektualnom svježinom, tako i svojom evanđeoskom hrabrošću u demontiranju ideologiziranih apologija i lažnih sigurnosti, uspijevaju uistinu pružiti duhovno zadovoljstvo čitatelju koji cijeni traganje za evanđeoskim oblicima življenja primjerenima današnjem civilizacijskom trenutku.

Nikola Bižaca

Majci milosrđa - izabrane marijanske molitve između dvaju crkvenih raskola

Petar LUBINA, *Majci milosrđa - izabrane marijanske molitve između dvaju crkvenih raskola*, "Marija", Split, 2006., 144 stranice.

Kršćanstvo je bilo srce srednjega vijeka: prožimalo je njegov život, oblikovalo kulturu, hranilo znanost. Kršćanska vjera očitavala se u svim porama javnoga i privatnog života: u hodočašćima i bogoslovskim raspravama, u gradnji velebnih katedrala i stvaranju umjetničkih djela. Duhovni i kulturni pokreti nastajali su i razvijali se na evanđeoskoj, kršćanskoj podlozi.

Među vjerskim temama koje su zanimale srednjovjekovnog kršćanina Isusova Majka zauzimala je iznimno mjesto. Bila je prisutna na vjerskom i kulturnom polju, u pučkoj pobožnosti i ikonografiji, u molitvi i uljudbi. Marija je i onda, kao i danas, osvajala vrijeme i prostor, ujedinjavala ljude i ustanove. Bila je sažetak i pralik, simbol i stvarnost, dio i cjelina u kojoj se odražavala

sveukupna datost vjere, društva i kulture. U njoj se zrcalilo čitavo otajstvo spasenja.

Upravo takav Marijin lik koji izranja iz života i vjere srednjega vijeka prikazuje nam novoizišli svezak marijanskih molitava koji je priredio Petar Lubina, urednik katoličkoga mjesečnika *Marija* i tajnik Hrvatskoga mariološkog instituta. Lubininu zbirku otvara drevna, veoma raširena marijanska molitva "Zdravo kraljice", a zatvara molitva "Sretne li tebe", začetnika protestantske reformacije Martina Luthera. Iz kasnog srednjovjekovlja, od XI. do XVI. stoljeća, autor je izabrao osamdeset i osam marijanskih molitava. To su biseri ondašnje kršćanske vjere i pobožnosti, treptaji srca i izrazi hvale. Brojne od tih molitava prvi su put ugledale svjetlo dana na hrvatskom jeziku.

Od poznatijih autora čitatelj i molitelj naći će molitve Petra Damjanskoga i Anselma iz Aoste, Abelarda i Bernarda iz Clairvauxa, Franje Asiškoga i Ante Padovanskoga, Bonaventure iz Bagnoregija i Tome Akvinskoga. Tu je i zanosna molitva velikog pjesnika Dantea *Djevice Majko, kćerko svoga Sina*, molitveni izrazi mističara Henrika Suza, duhovnika Tome Kempenca i oca hrvatske književnosti Marka Marulića *Zdrava si Marije*. Doneseni su i ulomci Šibenske molitve *Majci sirota i udovica*.

Lubina je u svoju zbirku uvrstio i tekstove žena moliteljica. Majci Milosrđa obraćale su se jake žene kao Katarina Sijenska, Hildegarda iz Bingena, Gertruda iz Helfte, Matilda iz Magdeburga i Brigita Švedska. Autor nije zaboravio ni tekstove onih koje se smatralo krivovjernima, kao Erazma Roterdamskoga, Jeronima Savonarolu i samog utemeljitelja protestantizma Martina Luthera.

U uvodnom dijelu zbirke autor prikazuje povijesni, društveni i vjerski okvir u kojem su nastajale te molitve. Povijesne i društvene prilike, kulturno i vjersko okruženje utjecalo je na stvaranje tih molitava, koje odišu duhom srednjovjekovlja. Na petnaest punih stranica razložio je razvoj marijanske molitve, njezinu bogoslovnu utemeljenost i njezinu ukorijenjenost u puku. Prema Lubininu pisanju, molitva Gospi bila je sastavni dio duhovnoga života srednjovjekovnoga kršćanina. Te molitve hvale Majku Božju i veličaju njezinu ulogu u povijesti spasenja. Zazivaju je kao moćnu zagovornicu, Majku Milosrđa.

U srednjovjekovnoj duhovnosti Marijin lik jest lik idealnog kršćanina. U njoj je pohranjen sustav vrjednota, ona je sveukupna predstavница ljudskoga roda, vrhunac ljestvice svjetovnih i duhovnih vrednota. Marijanska pobožnost ispunjala je vjerski horizont kršćanskoga puka kasnog srednjovjekovlja. Bila je na neki način

živa osoba ondašnjeg društva "Naša Gospa", Madonna. Ona je Gospa čudotvorna o kojoj govore legende i životopisi svetaca, moćna i milosrdna, ali jednako tako neposredna i bliska čovjeku. Srednji vijek u njoj je prepoznao uzvišenu ljudskost, ali u isto vrijeme njezinu svetost i darove kojima ju je Bog obdario. U očima srednjovjekovnog bogoslovca Isusova Majka posjedovala je sve krjeposti i vrline, puninu milosti i darova. Sve to potiče jednoga Bernarda iz Clairvauxa da se udalji od otačke misli koja je promatrala Mariju sjedinjenu s Crkvom, te stavlja Bogorodicu između Krista i Crkve. Udaljuje se od Marije zemaljske i evanđeoske te se okreće Gospi uzvišenoj, kojoj su posvećene velebne crkve i katedrale.

U ono vrijeme Gospa je zazivana kao zaštitnica pojedinih zemalja i naroda, mjesta i svetišta. Ona je najčešće spominjana osoba u osobnoj pobožnosti, lik s kojim se poistovjećuje pojedinac i kršćanska zajednica. Pod Gospino okrilje stavljaju se pobožni pokreti, redovi, udruge i zadužbine. Kršćanski redovi i rodovi utječu se Majci Milosrđa i mole njezinu pomoć.

Izabrane molitve pune su bogoslovnog sadržaja i pjesničkog zanosa. U njima je Otkupiteljeva Majka predočena u nebrojenim slikama i usporedbama. Ona je vrelo radosti nebeskih, vrt mudrosti, cvijet koji ne vene, vrata mira, miris duha života, hrast pod kojim je boravio Abraham, mirisavo brdo Izakovo, žila našega spasenja, luka spasa, škola krjeposti, obraz nevinosti, vratarica raja, voda koja napaja sve žedne itd. Iako je Bog nazočan u svakoj bogoljubnoj osobi, nikome nije bio tako blizak kao Majci Isusovoj, Majci svoga utjelovljenoga Sina. Sin Božji nije se stidio zvati sinom Marijinim. Budući da je rodila Spasitelja sviju, po njoj je Bog, na neki način, uspostavio savez s ljudskim rodom.

Pri bogoslovskoj raščlambi autor ostaje na crti crkvenoga učiteljstva i stavlja jasnu razliku između hvala bl. Djevicu Mariji i štovanja koje se iskazuje Bogu, koji je Mariju izabrao za Isusovu Majku i udijelio joj izvanrednu ulogu u povijesti spasenja.

Sve te molitve i vapaje, hvale i divljenja autor sažimlje u izrazu kojim je i naslovljena zbirka Majci Milosrđa. Upravo se taj zaziv poput zlatne niti proteže kroz marijansku srednjovjekovnu duhovnost. Posred patnji i nevolja, na uzburkanu moru života, ondašnji kršćanin obraćao se Majci Milosrđa i kod nje nalazio zaštitu i utjehu. Sa svoje pak strane autor se nada da će njegova nova zbirka obogatiti hrvatsku duhovnu baštinu i biti nadahnuće radoznalim čitateljima i revnim moliteljima.

Mate Arđinić